

Země v zatmění

esej o filosofii vědy a etiky

*Existuje jiný svět, ale je **uvnitř** tohoto světa.*

Paul Eluard

S tím, jak se nové tisíciletí probouzí kolem nás, je očekáváno, že se v lidském organismu zrodí nová vitální schopnost.¹ Zvláštní situace, v níž se dnes většina lidstva nachází, si jednoduše žádá nový talent. Můžeme jej nazvat schopností „navigace mezi světy“.

Posledních sto let se vyznačovalo doslova explozí různých zážitkových domén, prudkým rozmachem mnoha zdánlivě autonomních sfér, s nimiž jsou lidé nuceni se setkávat. Bylo to udivující bujení různorodých realit, z nichž mnohé se navzájem vylučují, takže dnešní lidé se jimi musí zabývat stále víc, nebo je brát alespoň na vědomí a seznamovat se s nimi. Každá z těchto sfér má přitom svoji zvláštní topologii, své hranice i své stálé obyvatele, které poznáváme tím lépe, čím více se do takové sféry zapojujeme. Pro ty, kdo tyto oblasti navštěvují mají mocnou přitažlivost a řada z nich si navíc, což tuto záležitost ještě více komplikuje, nárokuje pro sebe, jak se zdá, jistou nadvládu - snaží se podloudně prosadit svou nadřazenost nade všemi ostatními dimenzemi. Některé z těchto prostorů byly objeveny zvědavým charakterem lidské mysli a imaginace, jiné nám byly zpřístupněny vědeckým výzkumem (často ve spojení s příslušným technologickým rozvojem), a ještě další byly vytvořeny pomocí technologií, které operují více méně svým vlastním způsobem - a všechny nás nyní vábí.

K nejpůsobivějším z těchto světů patří různé zkušenostní říše, které nám v poslední době začala odhalovat elektronická a digitální média. Před více než sto lety vynález telegrafu a brzy nato telefonu učinil zřejmým, že geografická vzdálenost – ten skutečný smysl pro blízké a vzdálené, který určuje náš fyzický pocit místa – již nadále nepředstavuje pro komunikaci absolutní omezení. Já nebo přinejmenším můj hlas se mohl nyní zpřítomnit někde jinde na planetě, stejně tak jako moje kamarádka z druhé strany kontinentu mohla učinit své myšlenky slyšitelnými právě tady, v tomto místě, kde sedím a mluvím s ní. Náš hlas a naše uši od té doby bloudí v podivné říši zvuků, často přitom rušeny praskáním, jež se nachází mimo naši běžnou smyslovou realitu, a v níž má pozemská vzdálenost a hloubka jak se zdá, jen malý vliv.

¹ Český překlad Jiří Zemánek. V originále *Earth in Eclipse: an Essay on the Philosophy of Science and Ethics*. Tento esej napsal David Abram na základě své veřejné debaty s biologem E.O.Wilsonem v roce 2001. Poprvé byl v lehce odlišné verzi publikován jako úvodní článek v časopise *Tikkun* (September/ October 2003). Reprint: In: *Ways of Knowing / Science and mysticism today*. edit.: Chris Clarke, Imprint Academic Philosophy Documentation Center, Charlottesville 2005; In: *Dwelling on the Landscapes of Thought: Merleau-Ponty and Environmental Philosophy*, edit.: Suzanne L.Cataldi, William S. Hamrick, State University of New York Press 2007; In: *ReVision: A Journal of Consciousness and Transformation*. Volume 29, Numer 4, Spring 2007.

Další příklad takovéto bezdistanční dimenze přineslo rádio, které do našich domovů začalo přenášet zprávy o každodenních událostech, které se odehrávaly daleko za horizontem naší vlastní krajiny – a to dokonce už ve chvíli, kdy se tyto události aktuálně odehrávaly! A pak zaujala náš pohled *televize*, jejíž mihotavá záře nahradila v obývacím pokoji plápolající plameny, kolem nichž se rodina každý večer tradičně scházela. Prostřednictvím televizní obrazovky se události, které se odehrávají kdekoli jinde, staly pro nás *viditelnými* a zároveň *slyšitelnými* skutečnostmi. Jiné kraje, jiné země i kultury byly pro nás najednou mnohem více reálné, a to jak ve své neobvyklosti, tak i ve své důvěrné všednosti. Nemohli jsme je dál ignorovat; stále víc se stávaly součástí našich životů, právě tak reálně jako pavouci, kteří si splétají své pavučiny venku v travinách, nebo možná, jak se zdá, ještě víc skutečné. Avšak s televizí se objevily zároveň i jiné světy: světy legendárních seriálů a mýdlových oper, jejichž postavy se pro mnoho lidí staly tak důvěrně blízkými jako jejich vlastní rodiny. Nebo dokonce možná ještě bližší.

V poslední dekádě dvacátého století se před námi otevřela další, ještě expanzivnější krajina: nezbadatelný labyrint kyberprostoru – říše, která je daleko více proměnlivá i participační, než ta, kterou nám zpřístupnily rádio a televize. Skrze internet a webové stránky jsme, jak se zdá, pozemskou vzdálenost rozpustili docela, nebo jsme spíše objevili alternativní terén, v němž konečně můžeme vystoupit ze svých těl a cestovat kamkoliv a jak rychle si to přejeme, rozmlouvat a radit se s dalšími netělesnými myslmi o čemkoliv chceme. Anebo se také osaměle potulovat v tiché zóně virtuální zábavy. Okamžitý přístup kamkoliv, do reálného nebo virtuálního světa, je tak nyní dosažitelný, jak v podobě kolektivní zábavy, tak i jako útočiště pro samotáře. Kybernetický prostor samozřejmě není jednoduchý prostor, ale spíše neustále se rozvíjející rozmanitost možných světů, které mají být objevovány - expandující mnohočetnost virtuálních realit.

Svody transcendence

Naše nová fascinace netělesnými vesmíry, které nám byly zpřístupněny digitální revolucí, je pouze nejposlednějším příkladem našeho neustále se rozšiřujícího zabývání se světy skrytými „za“, „mimo“ nebo „pod“ tímto prostorem, do něž jsme tělesně vnořeni. Jedním z takových nejstarobylějších jiných světů a asi prvním, jenž měl trvalý vliv na naši pozornost, byla dimenze ryzích matematických pravd, ta zjemnělá říše jednoduchých a komplexních čísel a zjevně neměnných vztahů mezi nimi. Matematici, tak jako kdysi velcí zámořští objevitelé - vydávající se za tušenými, avšak dosud neznámými kontinenty - bez ustání objevovali, prozkoumávali a mapovali různé aspekty tohoto svůdného světa, jehož rysy se přesto zdají být záhadně nevyčerpitelné. Tato matematická doména čísel a proporcí byla dlouho pokládána za oddělenou a čistější říši, než je tento velice proměnlivý svět, v němž dýcháme, hladovíme a nakonec skomíráme - přinejmenším od doby, kdy před nějakými dvěma a půl tisíci lety čaroděj čísel Pythagoras zveřejnil ve městě Crotoně svá mystická učení. Nicméně naprostá většina současných matematiků se tohoto jinosvětského předpokladu stále drží.

Pythagorova víra, že říše čísel je vyšším světem, nepotřísněným nejistotou a neustálým plynutím smrtelného pozemského života, hluboce ovlivnila myšlení velkého

aténskeho filozofa Platona, ktorý učil své študenty na konci pátého stoloťí před Kristem, a prostřednictvím Platonových spisů pak ovlivnila celou trajektorii evropské civilizace. V Platonově učení to nejsou jen čísla a matematické vztahy, jež mají svůj zdroj mimo tento smyslový svět, ale také esenciální formy takových pojmů jako je **pravda**, **spravedlnost** a **krása**; ideální forma každého takového pojmu se těší čistotě věčné transcendentální existence vně jakéhokoliv tělesného vnímání. Platon tedy rozšířil Pythagorovo nebe dokonalých čísel a proporcí a zahrnul do něj rovněž ryzí a věčné „ideje“, které propůjčovaly svůj vliv a své vedení lidskému životu. A vskutku podle několika Platonových dialogů, jež psal pro študenty své Akademie, **každá** vnímatelná věc – každá entita kterou přímo zakoušíme svými smysly – je pouze druhotným odrazem určité archetypální formy nebo vzoru-ideálu, který jediný opravdu existuje. Pravda a skutečná existence náleží pouze takovýmto ideálním formám; smyslový pozemský svět se svými ustavičnými změnami, se svými proměnlivými cykly plození a rozkladu – vcházení do bytí a odcházení z něj – je jen pomíjivou kopií, napodobeninou věčné dimenze čistých, netělesných forem, které jedině ryze existují. Tato dimenze nemůže být vnímána tělem nebo tělesnými smysly: jedině rozumný intelekt je schopen tuto říši chápat. Podle Platona usuzující duše nebo mysl nemůže být nikdy zcela doma v tomto tělesném světě; její pravý zdroj a domov je v té netělesné říši čistých idejí, do níž se tato racionální mysl tajně touží navrátit. Pravá realita je pro Platona někde jinde.

Když se intelektuální kultura starověkého Řecka postupně mísila s dalšími kulturami střeozemní oblasti, včetně monoteistické kultury starověkého Izraele, a když se Pythagorovy a Platonovy teorie dostaly do kontaktu s novými náboženskými podněty, které vyvstaly na okraji hebrejské kultury, Platonova věčná říše čistých forem – zdánlivě pravý domov intelektu – poskytla inspiraci a model pro novou představu věčnosti: pro křesťanské nebe neboli zásvětí. A když pak byl této nové víře dán ranými křesťanskými otci tvar, tato věčnost za hvězdami se stala příbytkem ani ne tak pro pátrající intelekt jako pro věřící a zbožnou duši.

I dnes má křesťanské nebe spolu s různými nebi jiných náboženských tradic stále pozoruhodný vliv na většinu současné civilizace. I zapřísáhlí ateisté zjišťují, že jejich životy a myšlenky jsou ovlivněny kolektivní vírou v nebeskou říši, o níž se předpokládá, že existuje zcela mimo hmatatelnou fyzikálnost naší tělesné existence, respektive za ní. Pojímány různě jako „život po životě“, nebo jako „obydlí Boha a jeho vyvolených“ jsou takovéto říše pokládány mnohými z nás jak za konečný zdroj smyslového světa, jenž nás obklopuje, tak i za konečný cíl a osud naší projevené existence. A vskutku pro mnohé zůstávají takové transcendentní světy jasně nadřazeny pozemskému světu.

Super-malé a ultra-obrovské

Starověká fascinace čísly se stala určující netoliko pro vznik křesťanské představy nebe; také matematici otevřeli s její pomocí cestu rozvoji sekulárních věd, což vedlo ke vzniku mnoha abstraktních a stále víc jinosvětských dimenzí, jež pro nás tyto vědy objevily. Jednou takovou sférou, která dnes silně ovlivňuje naše životy, je supermalá dimenze, objevená fyzikou vysokých energií: subatomární svět **protonů** a **neutronů**, **gluonů** a **mezonů** i mýtických **kvarků**, z nichž jsou tyto částice složeny, svět **elektronů** a **neutrin** a

možná pod tím vším vibrujících jednorozměrných smyček, neboli *superstrun*, které dávají vzniknout všem těmto částicím i jejich rozmanitým vzájemným interakcím. Ačkoliv jen velice málokdo z nás má nějakou jasnou představu o subatomárním světě nebo o záhadných částicích, z nichž sestává, jsme přesto komunitou fyziků neustále ujišťování, že tato tajemná říše je konečným zdrojem či základem všeho toho, co vnímáme. Podle většiny současných fyziků viditelný a hmatatelný svět, který jen letmo zahlédáme našimi bezmocnými smysly, není vůbec základní dimenzí, nýbrž je zcela složen a strukturován z událostí, které se rozvíjejí v měřítkách, jež se nacházejí daleko pod prahem našeho každodenního vědomí.

Přesto fyzikové nejsou jedinou skupinou vědců, která nás vybízí, abychom se na svět, jenž bezprostředně zakoušíme, dívali úkosem. I podle většiny badatelů z oblasti neurověd je perceptuální svět vjemů, jenž nás objímá – svět dubů, lučních kobylek a dětí, které se honí skrz vodní tříšť, stříkající v parném letním odpoledni z požárního hydrantu – do značné míry iluzí. Také zde, na stupnici našich přímých smyslových zážitků, se musíme podle nich učit rozpoznávat dimenzi primárnější, než je naše zjevná zkušenost: tu říši neuronů a neurotransmiterů, které rozpalují či na druhé straně vymývají neuronové synapse, tu oblast nervových sítí, jež vzájemně reagují s jinými nervovými sítěmi, té ustavičně se rozvětřující sítě vzorů uvnitř vzorů, jež – z nekonečných šiků fotonů, valících se našimi sítnicemi, ze zvukových vln, které narážejí na naše ušní bubínky a ze spádu chemických molekul, jež proudí kolem našich nosních uzlin – nepřetržitě vytvářejí více či méně koherentní vzhled okolního světa, který si v každém okamžiku uvědomujeme. Ačkoli o těchto událostech, které probíhají uvnitř našeho mozku, nemáme absolutně žádnou intuitivní představu, kolegové neurovědci tvrdí, že právě takovéto události poskytují skrytou infrastrukturu veškerému našemu vnímání. Trvají na tom, že pokud si skutečně přejeme poznat, o co jde - tedy, jestliže chceme pravdivě poznat, proč se nám okolní svět jeví tak, jak se nám jeví - musíme pečlivě studovat a chápat tuto oblast nervových sítí a synoptických interakcí.

Mezitím v jiných laboratořích další skupina neohrožených vědců - molekulárních biologů, kteří si hrají s procesy, jež se rozvíjejí hluboko v jádrech našich buněk - uspěla rostoucí kolektivní podezření, že skutečná a jednotící pravda věcí, přinejmenším co se týče organických entit jako jsme my lidé, se nachází v komplexně kódované struktuře našich chromosomů. Po objevu struktury dvojšroubovice kyseliny dezoxyribonukleové, nebo-li DNA, se molekulární biologie stala dominantním oborem v rámci věd o životě. Většina jejich praktiků se pokouší izolovat specifické sekvence DNA, jež skládají jednotlivé geny a rozpoznat způsob, jímž jsou pomocí rozličných chemických reakcí zapsány, aby mohli kódovat velké množství proteinů, které skládají jak živoucí tkáň každého organismu, tak rozličné enzymy, urychlující jeho metabolismus. V obřích, masivně dotovaných vědeckých projektech jako je Projekt lidského genomu, spolu tito badatelé soutěží o zmapování kompletního lidského genomu, zatímco jiní vědci luští komplikované epigenetické cesty, pomocí nichž spolu řetězce genů navzájem reagují a způsobují tak vznik specifických sklonů, dispozic a chování. Mnohé vysoce profitní společnosti, zaměřené na rychle se rozvíjející technologii genetické manipulace a modifikace, se horlivě zabývají izolováním a syntetizováním genů, které jsou zdánlivě oním „kódem“ pro žádoucí vlastnosti, a netrpělivě je transplantují do různých rostlin a

domácích zvířat za účelem zvýšení produktivity výnosu těchto organismů, což údajně dělají pro lidský prospěch. Každý, kdo si je byť jen zběžně vědom těchto aktivit, začíná mít podezření, že mikroskopický svět genových sekvencí a genetických interakcí, nějak determinuje naše životy a naše zkušenosti. Konečný zdroj lidské osobnosti - našich zvyků, chutí, tužeb i našich rozhodnutí - jakoby byl zcela skryt našemu obyčejnému vědomí, zastrčen kdesi uvnitř jader našich buněk.

Jsme často ujišťováni, že tyto vědecké světy jsou navzájem jeden s druhým zcela spojitě – že subatomární svět protonů a kvarků je zahrnut uvnitř molekulárního světa, který vytváří naši DNA, a že DNA, kromě jiných věcí, je zase kódem pro neurony a neuronové vzory, které tkají naši zkušenost. Po pravdě však tyto světy do sebe tak lehce nezapadají, protože tajemný jazyk, jenž každou z těchto dimenzí obklopuje, je pro ty ostatní do značné míry uzavřen. Mnozí z těch, kdo mluví jazykem věd o mozku věří, že právě jejich obor má klíč ke všemu, co zakoušíme, přesto obdobné přesvědčení můžeme najít i mezi mnoha vědci, kteří mluví velice odlišnou mluvou molekulární biologie a genomu, stejně jako u dalších expertů, kteří se specializují na hantýrku fyziky částic. Může být užitečné předpokládat, že ke skryté pravdě světa existují četné klíče, z nichž každý odemyká svou vlastní sféru; přesto přesný vztah mezi těmito neviditelnými říšemi – nebo přesný způsob, jak tento vztah chápat - zůstává záhadou.

Přístup do mnoha těchto skrytých dimenzí nám byl samozřejmě umožněn vynálezem mikroskopu a jeho dalším vývojem – od jednoduchých optických nástrojů, používaných původně Antonem Van Leeuwenhoekem na konci 16. století k odhalení světa bakterií, až po skenovací tunelový či atomový mikroskop, které nám dnes umožňují vizuálně zkoumat přesnou strukturu molekuly DNA. Zatímco Van Leeuwenhoekovy mikroskopy odhalovaly dimenzi stokrát menší než může lidské oko rozeznat, dnešní mocné nástroje nás přenášejí do vizuálního kontaktu s entitami milionkrát menšími, než které mohou naše bezmocné oči vnímat!

Jeden z nejmocnějších nárazů, který otrásl naším zakoušením světa kolem nás (a následně i zkušeností nás samotných), se odehrál na úsvitu moderní doby, když Mikuláš Koperník předložil množství důkazů pro svou teorii - později potvrzenou Galileem -, že středem viditelného vesmíru není Země, ale žhnoucí Slunce. Jak závatný objev! Odhalení, že to je naše Země, která se otáčí kolem Slunce a ne naopak, zcela odporovalo svědectví našich bezbranných smyslů, a uspíšilo roztržku mezi cítícím tělem a reflektujícím, myslícím intelektem. I to nejběžnější každodenní svědectví našich smyslů, které nám den co den odhalují dynamický pohyb slunce v oblouku napříč oblohou a nehybnost Země pod našima nohama, bylo rázem dramaticky podkopáno. Od té chvíle se začala šířit Evropou nová, moderní nedůvěra vůči smyslům a vůči zjevnému světu, odhalovanému našimi tělesnými smysly. Je zcela zřejmé, že Descartův smělý filosofický počín, jímž jasně oddělil myslící mysl od těla – rozdělující tím svět do dvou nezávislých řádů: na *res cogitans* (věc myslící) nebo-li mysl, a na *res extensa* (věc rozprostraněnou) nebo-li hmotu - byl do značné míry motivován tímto novým a velice znepokojivým stavem událostí. Proto, aby se Koperníkem nastolený obraz světa udržel, bylo třeba myslící mysl oddělit od cítícího těla. Ať už tento Descartův trik byl nakonec ospravedlnitelný nebo ne – jeho konceptuální osvobození rozvažující mysli z pout

tělesného světa osvobodilo moderní intelekt k tomu, aby mohl prozkoumávat nejen onu super-malou říši buněk, atomů a kvarků, ale stejně tak i ty ultra-obrovské prostory hvězdokup a galaxií.

A stejně tak i zde nám přístup k té mysl otřásající nesmírnosti galaktického vesmíru umožnily technologické prostředky, v tomto případě vynález a následný vývoj optického teleskopu. Byl to jednoduchý teleskop, jenž umožnil Galileovi zblízka pozorovat jiné planety a jejich měsíce a ověřit tak Koperníkovu teorii. Až později astronomové za pomoci komplexnějších teleskopů rozpoznali to, co se odvážil Giordano Bruno (za cenu vlastního života) předvídat již v 16. století – totiž, že miriády hvězd na noční obloze jsou ve skutečnosti *dalšími slunci*. A teprve až v roce 1923 dokázal Edwin Hubble, že tyto hvězdy jsou seskupeny do galaxií a že většina těchto galaxií leží daleko za naší vlastní galaxií – Mléčnou dráhou. Orbitální teleskop, který nese jeho jméno, nám dnes odhaluje netoliko stovky nebo tisíce, ale *biliony* galaxií. Dozvěděli jsme se, že to vypadá, že se tyto galaxie od sebe vzdalují a mnozí z nás intelektuálně akceptovali podivné tvrzení, že se vesmír rozpíná. Rovněž jsme přijali domněnku většiny astronomů a astrofyziků, že náš vesmír se rozvinul do své současné existence Velkým třeskem (což je nejsoučasnější verze biblického *creatio ex nihilo*).² Začali jsme věřit, a to zcela hmotně fakticky, i v tak logicky zamotané fenomény jako jsou „černé díry“, i té poněkud matoucí představě, že když pozorujeme hvězdu na nočním nebi, hledíme ve skutečnosti mnoho tisíc, ba možná dokonce i mnoho miliónů let *zpátky v čase*. Dnes někteří z našich nejzajímavějších, nejvíc vizionářských astrofyziků a kosmologů předpokládají, že tento náš rozpínající se vesmír se svými stovkami miliard galaxií je ve skutečnosti jen jedním z nespočetného množství aktuálně existujících vesmírů ...

Nekontrolovatelné bujení světů

Takže dnes se o naši pozornost přetahuje velké množství odlišných, podivně nespojitých světů: téměř nemožně malý svět gluonů, mezonů a kvarků, ale také ono nekonečně ohromné kosmologické pole, vystlané nespočetnými galaxiemi a galaktickými hvězdokupami. Může nás lákat prozkoumat elektro-chemickou realitu neuronálních interakcí, které probíhají za naším psychologickým životem, nebo možná uvažovat o složitě zakódovaném vesmíru genetické reality, která spočívá v kořenech všech našich náhyností a sklonů a zdánlivě determinuje tolik z našeho chování. Naše touha může být dnes podněcována nejen religiózními nebi, o nichž mnozí věří, že nahradí tento svět, nebo matematickým nebem čistých čísel a proporcí, na které dosud aspiruje tolik vzdělanců, ale také digitálním nebem kyberprostoru, tím ustavičně se rozšiřujícím labyrintem, do něhož můžeme den co den nořit svá těžkopádná a omezující těla, abychom se dostali do dialogu s jinými netělesnými osobami, které se zalogovaly na jiných místech, anebo si dokonce vyzkoušet jiná virtuální těla k průzkumu jiných, zcela virtuálních vesmírů.

Je nepravděpodobné, že toto *bujení světů* - toto zmnožování říší, náboženských i sekulárních, super-malých i ultra-obrovských, kolektivních i čistě soukromých - se v následujících desetiletích zpomalí. Zrychlující se tempo technologického vývoje patrně

² Neboli „tvoření z ničeho“.

zajistí, že toto ustavičné rozrůstání prostorů bude nadále pokračovat po způsobu sněhové koule. Co však přitom *zůstává* nejasné je to, zda je lidská mysl schopná zachovat si svoji celistvost, zatímco je vpojena do tak početné a nespojitě řady, či spíše *zmatku* kognitivních světů. A jestliže ano, tak jak?

Mnoho lidí se dnes spoléhá na strategii Alenky v říši divů: jeden druh sušenky si berou, aby se zmenšili a další, aby je učinila většími - jeden druh pilulky mají na to, aby se dokázali vyrovnat s objemem digitálních informací, jimiž musí umět proplouvat u svých pracovních stolů, jiný zase na to, aby doma dokázali zvládnout své svěhlové děti, a ještě další použijí na to, aby odolali dennímu náporu sklíčenosti a marketingových triků, jimž se vystavují kdykoliv si zapnou televizní noviny:

„Nigerijská vláda dnes popravila tři členy kmene Ogoni, včetně světově proslulého básníka, kvůli tomu, že protestovali proti ropným vrtům společnosti Shell Oil na půdě jejich předků ...“ „Matky! Spí vaše děti tak jak by měly? Nejnovější výzkumy prokázaly, že děti ve věku do deseti let, spí daleko hůře než dříve! Zkuste *SedaKind™*, patentované sedativum pro děti, nyní k dostání v pěti příchutích!“ „Astrofyzikové se perou kvůli důkazům, publikovaným tento týden časopisem *Science*, že vesmír je o několik miliard let mladší než se předpokládalo...“ „Zemětřesení v Kašmíru po sobě zanechalo desítky tisíc mrtvých – ale nejdříve, zpráva o vašich vlasech...!“

A tak se potácíme od jednoho světa ke druhému, a z něj ještě k dalšímu, aniž by přitom mezi nimi existoval nějaký reálný přechod: z hororu o vyhladovělých uprchlících, prchajících před vlnou poslední etnické čistky sklouzneme rovnou do zářivé jiskřící reklamy na zubní pastu. Poté co jsme se dívali na televizi, můžeme dvacet minut cvičit tai-chi, vyladovat se na Tao, a hned na to si koupit přes internet akcie genotechnické firmy, jejíž patentovaný postup pro vyvolání rakoviny u laboratorních myší slibuje v krátké době obrovskou návratnost investic. Tato diskontinuita – vskutku vyložená nesouměřitelnost – mezi těmito četnými světy našich zkušeností, jimiž se každý den potácíme nebo které se protínají na periferii našeho vědomí, když se den co den vydáváme za svým obchodem, způsobuje prohlubující se fragmentaci uvnitř našeho já, podobající se prasklině, která se šíří v čínském porcelánu. Stále víc se stáváme multiplem - mnohočetnou bytostí, která přitom postrádá jakýkoliv jasnější způsob přechodu mezi svými divergentními já, jež zplodily ty různorodé světy – a proto se snažíme dobrat vlastní celistvosti, ať už se v danou chvíli angažujeme v kterémkoliv z nich. Jinak se totiž stáváme necitlivými, což znamená, že žádné setkání s námi nepohne víc než kterékoliv jiné, že žádný fenomén na nás nezapůsobí víc než jakýkoliv jiný, a tak koherenci své osobnosti udržujeme jen za cenu ztráty své vlastní citlivosti a vitality.

Jak potom tedy můžeme najít způsob, jak se pohybovat a jak navigovat mezi těmi různými světy, aniž bychom přitom ztráceli svou vlastní integritu, a aniž bychom své mysli a své životy museli vydávat všanc stále víc znepokojivému zmatku? Letadla vletí čelem do mrakodrapů, na což americký prezident zareaguje tím, že vyzve občany, aby se dál drželi nakupování; vyhlásí válku nezainteresované zemi a pověří CIA špionáží ochránců životního prostředí. Dospívající studenti se snaží v průběhu týdne porozumět evoluční biologii, zatímco o víkendu jsou poučováni, že Bůh stvořil všechna zvířata

najednou; nic netušící žák osmé třídy pověsí svojí usměvavou podobiznu na internetovou seznamku a během několika týdnů obdrží obrovské množství peněz od spousty mu dosud zcela neznámých lidí, výměnou za to, že se každý večer svléká do naha před svou webkamerou. Domorodá kmenová společenství jižně od rovníku, která dlouho vzkvétala bez jakékoliv představy o soukromém vlastnictví, jsou náhle vržena do neprostupné houštiny modernosti s příchodem televize do středu jejich života nebo s distribucí dárků, které přijímají od korporací, dychtivých těžit nerosty v zemi jejich předků. Takovéto drsné případy, pro které neexistují žádné mapy, jež by nám umožnily nespojitost těchto různých realit překlenout, odrážejí skutečnost, že zmatek se stává stále důvěrněji známým každému z nás.

Pokud to bezprostředně neohrožuje náš způsob života, může být rozrůstání oněch zkušenostních domén rovněž skvěle rozveselující záležitostí – divokou jízdou, která nás podněcuje k bdělosti a improvizaci vnímavosti, jež je blízka možná tomu, co znají kajakáři z divoké vody nebo jazzoví hudebníci. Je tomu tedy tak, že tento stávající stav vyvlastnění a odcizení musíme přijmout a přizpůsobit se mu? Je vskutku možné, že takovéto nekončící přeorientoávání se musí nyní stát naším domovem - že nastal čas přivítat ono ustavičné klouzání z jednoho světa do druhého a odtamtud do ještě dalšího, kdy měníme obzory a prostředí tak, jako si denně vyměňujeme svoje šaty a stáváme se tím vyznavači nespojitosti a fragmentárnosti?

To je sice lákavý, ale neuskutečnitelný sen. Jelikož při úplné absenci jakéhokoliv kompasu, bez základní intuice, jak jsou všechny ty odlišné vesmíry přeci jen nějak jeden s druhým navzájem spojeny - bez spolehlivého způsobu ustavování rovnováhy mezi těmito říšemi – se ono potěšení z ustavičného plachtění z jednoho vlnami zmítaného prostředí do dalšího, nemůže než se samo vyčerpat, což nakonec uvolňuje cestu beznaději nebo ochromené, cituprázdné netečnosti.

Avšak jak potom *máme* najít nějakou rovnováhu, když jsme neustále smýkáni z jedné sféry do druhé? Jak se máme orientovat uvnitř tohoto prohlubujícího se bujení kognitivních světů? Možná tím způsobem, že svoji pozornost zaměříme na vzory, které se volně pohybují napříč těmito odlišnými říšemi, tím, že budeme pátrat po subtilních souvztažnostech, skrze ty podivně známé pachy pociťovat vzduch, a snažit se tak odhalovat slabé stopy zapomenuté soudržnosti, které jsou skryty uvnitř této explodující matrix. Možná, že při pozornějším naslouchání, můžeme najít určité klíče pro to, jakým způsobem jsou ty rozmanité světy navzájem spojeny. Protože vskutku určité rytmy se zdají ozývat mezi těmito rozličnými světy, zvláštní textury a chutě se vkrádají do našeho vědomí a něco nám připomínají ...

Jen takovýmto procesem pozornosti můžeme začít odkrývat nezvyklé společné rysy, které mezi sebou sdílejí ty různé nespojitě dimenze. A jen díky tomuto pečlivému pozorování, jsme sto dospět k tušení, že možná existuje zvláštní sféra, v níž se všechny tyto společné vzory snoubí - že mezi tou hojností světů se nachází jeden unikátní svět, jenž zanechal svou stopu na všech ostatních. Vskutku jedinečná doména, která je tajným zdrojem a půdou všech těch dalších království, pozoruhodná říše, která spočívá v srdci všech těchto ostatních domén.

Ale jak by něco takového mohlo existovat? Všechny tyto zkušenostní terény se zdají být příliš neslučitelné, neschopné spolu koexistovat tak, aby mohly být zakořeněny ve společném zdroji. A jak hrozivě rozmanitý a složitý by takový „svět-zdroj“ musel být! Jestliže všechny ty cizí styly vyrašily z téže země, jak bezmezně plodné a záhadné by asi toto místo bylo!

Nicméně jak úlevné by bylo objevit specifický základ, jenž spočívá v srdci všech těchto jiných říší. Protože pokud mezi všemi těmi jinými světy takovýto tajemný svět *existuje* - jestliže *existuje* zvláštní říše zkušenosti, která poskytuje půdu a oporu všem těm ostatním sférám - pak tato primordiální zóna musí nějakým způsobem ve své úrodné topologii obsahovat cosi jako bránu do každé z těch dalších krajin. Takže pokud bychom se v této zvláštní zóně zabydleli, získali bychom tím snadný přístup do všech těchto říší – a mohli bychom se odvážit do nich podle přání vstupovat, zkoumat jejich charakteristické rysy a seznamovat se s jejich obyvateli, aniž bychom přitom ztráceli cokoli ze smyslu pro orientaci. Věděli bychom, že ať budeme zkoumat jakýkoliv svět, zůstane zakořeněn v tomto mysteriózním území, jež každý den obýváme a tak bychom se z něj mohli vydávat do kteréhokoliv z těchto dalších prostorů bez ztráty vlastní orientace; jednoduše by stačilo udělat krok zpět, přes jediný práh, abychom znovu našli naši společnou půdu.

To by však jistě bylo obecně známo, pokud by mezi všemi těmi rozličnými doménami existoval unikátní svět, který by se nějak přímo otevíral do všech těchto ostatních světů! A naši rodiče a profesori by nás jistě o této skutečnosti poučili, až bychom se postupně dostali do té závrtné situace. To by se dalo předpokládat ... *leč* pokud by tato jediná říše, která tajně drží semena všech těch jiných světů, nebyla tradičně tím *nejvíce* znevažovaným a opovrhovaným světem ze všech – pokud by nebyla místem, jež naši respektovaní starší raději ignorují, tou jedinou dimenzí, kterou naše vědecké instituce zcela běžně přehlížejí a zapomínají na ni. Jestliže je tomu vsutku tak, že tato zvláštní doména byla obvykle pokládána za nejvíce odvozenou a nejjádňější ze všech – pak možná lze naši neschopnost všimnout si tohoto světa a brát ho vážně, včetně naší nechuti uznat jeho neovladatelné, divoké kouzlo, snáze pochopit.

Krev a míza

Ten předpokládaný svět, o kterém mluvím, není samozřejmě žádný jiný svět, než ten, jenž přímo zakoušíme našimi bezbrannými smysly – říše pachů, chutí a textur, do níž jsme smyslově ponořeni. Po dlouhou dobu vysmíváný našimi náboženskými tradicemi jako pokleslá a hříšná dimenze, vytrvale marginalizovaný vědeckým diskurzem jako druhotná, odvozená a proto zcela bezvýznamná zóna – jak bychom tedy tento smyslový svět měli charakterizovat? Je to nevyčerpatelné pole naší bezprostřední zkušenosti, dokonalá říše, v níž právě teď sedíme nebo odpočíváme, pociťujíc přitom tíhu svých údů, jak spočívají v křesle nebo to, jak se hrubá textura země tlačí proti našemu tělu. Je to doména pachů, linoucích se z kuchyně, pole vlnících se i drsných zvuků, přesouvajících se tvarů a barev: ušpiněného bílého stropu nad naší hlavou, nebo zmuchlaných šedivých

mraků, které se stahují venku za oknem a jejichž stíny pomalu kloužou přes cestu i přes ohýbající se traviny.

Je to jinými slovy *tělesný* svět – elementární terén doteku, v němž náš jazyk pátrá po zbloudilém kousku hlávkového salátu, který uvízl mezi našimi zuby, tělesná zóna oživená tepající bolestí uvnitř naší hlavy a klaustrofobickým pocitem z bot, které svírají naše nohy. Nicméně toto smyslové pole je oživováno nejen naším vlastním tělem, ale je ustavičně živeno také tělem jabloně a starého dubu, jejichž kořeny se rozprostírají hluboko do země, dmoucími se těly mraků nad naší hlavou i teplou asfaltovou kůží silnice a bzučením chladničky ve vedlejší pokoji. Toto živoucí tělesné pole, jež se zdá dýchat s našimi vlastními náladami, je přesto stejně tak ovlivňováno rytmem deště, který právě začíná bušit do střechy, temnou vůní čerstvě zmoklých listů, trávy a země, jež provane celým domem, když náhle otevřeme dveře. Neměli bychom vyjít ven pod ty bušící kapky deště zachránit ranní noviny? Ale není to příliš bojácné v takový horký letní den – nemáme už dost toho čtení? Proč neodhodit knihu do kouta, nevyklouznout ven z bot a nevyběhnout ven pod stromy dupat a cákat v nahromaděných kalužích?

Copak to není možné? Pojdme to udělat! Protože toto – TOTO – je ten skutečný svět, na který si potřebujeme rozvzpomenout ze všeho nejvíc – tato zvlněná země, jíž obýváme se svými animálními těly. Tohle místo žízně a chladivé vody, tahle říše, kde si ošetřujeme naše nejzjevnější zranění, kde se svíjíme nad svými vlastními chybami a utíráme si svoje slzy, a kde se ospale milujeme ve starém sadu zatímco se v trávě všude kolem nás povalují rozklovaná jablka – tento svět, který pulsuje naší krví, mízou borovic a jalovců, jenž bdí upřeným pohledem sov a je ospalý vzdycháním pouličních koček, tohle je ta říše, v níž *jsme nejhloběji živí*.

Bohužel je to také svět, kterého jsme se nejvíc dokonale zřekli.

Samozřejmě že jsme *zcela* neztratili dotyk s tímto místem, kde měsíc mizí a znovu se vynořuje zpoza mraků, kde stromy vysílají dolů své žíznící kořeny a naše chřípí se rozšiřuje vlhkostí nočního vánku. Naše tělo nás zpětně upomíná na toto pozemské místo pokaždé, když jsme zranění nebo nemocní, pokaždé, když potřebujeme umýt nádobí nebo vyčistit zanesené střešní okapy, či jednoduše vyprázdnit svůj močový měchýř a střeva na toaletě. Kdykoliv zakopneme a zraníme se (poškrábeme si koleno, nebo si odřeme kůži na ruce), když se nám rozbije některé naše nářadí, nebo selže některá z našich technologií, musíme obrátit naši pozornost (byť i jen na moment) k nepříjemným omezením této gravitací obtěžkané Země, jež poutá naše těla. Přesto se jí budeme zabývat jen tak dlouho, pokud budeme muset, protože dobře víme, že tento neuspořádaný svět se svými skvrnami, jizvami a uhry není královstvím určeným pro nás. Jakmile totiž máme koleno zavázané, nebo myčku spravenou či zadnici utřenou, obrátíme svou pozornost zpět k oněm jiným, podmanivějším světům. Vrátime se k počítačové obrazovce, nebo k následující stránce naší rozečtené knihy, která pojednává o tom, jak přežít v této digitální ekonomice, nebo k vířivým zvukům oblíbeného cédéčka, jež se línou z našich hi-fi repráků; vytočíme na mobilu číslo naší kolegyně a pozveme jí, aby se s námi příští týden zúčastnila konference o nejnovějších technikách genového inženýrství, nebo se možná ponoříme svou pozorností zpět do našich meditací

transcendentální jednoty, skryté za tímto světem zkušeností. Nikdy nám přitom nepřijde na mysl, že ta nehlubší jednota může spočívat v hlubinách tohoto samotného námi zakoušeného světa, v té rozvíjející se síti vzájemných vztahů, jež k sobě ustavičně přitahuje zdánlivě disparátní projevy tohoto smyslového kosmu, včetně nás samotných, do subtilního společenství jednoho s druhým.

Ta všeobjímající Země – tento bohatě proměnlivý svět plný kymácejících se větví stromů i divokého kejhání hus – je samozřejmě tím pravým kontextem, v němž lidské tělo a jeho nervový systém získávají svou obvyklou formu. To znamená, že naše smysly se vyvíjely společně s rozličnými texturami, tvary a zvuky tohoto pozemského smyslového světa: naše oči se vyvíjely v subtilní interakci s jinými očima, a naše uši jsou svou dokonalou strukturou vyladěny na vytí vlků i bzučení cvrčků. Ať už se naše těla po eony věků vznášela jako jednobuněčné entity (představující naše nejranější biotické předky), nebo plavala v obrovských hejnech hlubinami oceánů, ať se plazila po zemi jako obojživelníci, nebo se honila jako malí savci v trávě nebo skákala z větve na větev jako primáti - kontinuálně se utvářela v delikátní vzájemnosti s rozmanitými formami této živoucí Země. Naše nervové systémy jsou dokonale utvářeny ³ zvláštní tíží této zeměkoule, způsobem, jakým je sluneční světlo filtrováno skrze oblohu i cyklickou přitažlivostí pozemského měsíce. Ve velice hmatatelném smyslu jsme tvarováni touto Zemí; naše pozorná těla se společně vyvíjela v bohatých a důvěrných vztazích s jinými těly - ať už zvířat, rostlin, hor, nebo řek -, jež tvoří neustále se proměňující tělo tohoto dýchajícího světa.

Proto je to právě tento živoucí, více-než-lidský terén - tento zemský kosmos, jenž nás v sobě tělesně zahrnuje -, který nám vtiskl naše zvláštní sklony a vlohy i naše specifické způsoby chování. Struktura našich smyslů, způsoby našeho vnímání, unikátní dispozice našeho myšlení a uvažování, to všechno bylo hluboce utvářeno tajemným charakterem tohoto pozemského světa, v němž dosud žijeme. Tento smyslový terén – tato hmotná Země, poznávaná našimi smysly - tak poskytuje nezbytný vzor pro naši zkušenost každého dalšího námi vymyšleného nebo objeveného světa. Ať už jsme zapojeni do kyberprostoru, nebo se jednoduše zaměříme na stránku nového románu, ať už matematicky prozkoumáváme submikroskopickou říši vibrujících desetirozměrných strun, nebo hloubáme nad ultra-ohromným předivem galaxií, jež byly odhaleny novou generací radioteleskopů, nemůžeme než interpretovat cokoli z těchto světů zahlédneme v souladu s našimi zálibami odvozenými z *tohoto jednoho světa, v němž nepřetržitě žijeme* – z tohoto tělesného místa, z této hmatatelné Země, kde stále dýcháme, řháme a milujeme se. Naše intuice, pokud jde o charakteristické rysy Nebe jsou nevyhnutelně utvářeny smyslovými zážitky, které zdá se korespondují s takovými místy duševní vyrovnanosti a klidu (bílé obláčky putující nebeskou modří nebo paprsek slunečního světla, který náhle proniká trhlinou v tamhletěch mracích a rozlévá se po zelené stráni) a proto si také naše náboženská Nebe nevyhnutelně vypůjčují svou obrazovou strukturu z evokativních struktur tohoto pozemského kosmu. Způsob, jak si představujeme fungování DNA i složité interakce genů, je jednoduše ovlivněn naším setkáním se způsobem, jak se věci rozvíjejí v měřítku naší bezprostřední nezpřístupněné zkušenosti smyslové Země kolem nás. A jak by tomu mohlo být jinak? Právě toto naše

³ V anglickém originále „informed“ (informováni).

letité setkávání se s tímto světem v *tomto* měřítku nám poskytlo dokonalé orgány, jimiž se díváme a jimiž zíráme skrze všechny ty mikroskopy a teleskopy, vytvarovalo komplikované ruce i pronikavé oči, které dnes navrhuji naše počítačové modely!

Naše porozumění neuronovým strukturám v mozku i naše dohady, týkající se toho, jak tyto struktury spolu vzájemně reagují, je hluboce limitováno skutečností, že se neurony nevyvíjely izolovaně od smyslů a jejich neustálého propojení se světem. To znamená, že lidský mozek se nevyvinul proto, aby analyzoval sám sebe - jeho specifické struktury se vyvinuly spíše jako důsledek našeho tělesného svazku se smyslovým okolím; proto má také přirozený sklon pomáhat nám s orientací a se vztahováním k tomuto nejednoznačnému a neustále se proměňujícímu okolnímu prostředí. Kdykoliv se pokusíme mozek zaměřit zpět na něj samotný, nebo na jakékoli jiné dimenze – ať už subatomické, či galaktické – nemůže se ubránit tomu, aby tyto své predispozice nepoužil - aby nepředpokládal gravitaci, zemi a nebe tam, kde se nezbytně nemusejí vůbec nacházet, aby neinterpretovat data ve shodě s podstatnými omezeními, které jsou pro náš dvounohý druh charakteristické a tím nám poskytoval obraz věcí, který je hluboce utvářen naším animálním tělem a jeho obvyklým prostředím.

Mnohé bylo nashromážděno našimi výzkumy těchto jiných měřítek a jiných dimenzí, přesto však stále chybujeme, když předpokládáme, že naše studie poskytují objektivní odhad, čím tyto říše *skutečně jsou*. Proto, abychom sami sebe přesvědčili o přesnosti a správnosti našich výzkumů, trvale ignorujeme nebo přehlízíme ztělesněnou povahu všech našich myšlenek a teorií; popíráme nebo potlačujeme naši tělesnou přítomnost a v našem vědeckém i spirituálním usilování si počínáme jako bychom byli čiré netělesné myslí, neomezované naší animální formou či naší tělesnou a perceptuální provázaností s živou Zemí.

A tak naše vědy, stejně jako naše náboženství zvětňují letité znevažování smyslové skutečnosti. Ta zakoušená země propůjčuje něco ze své atmosféry každému světu, který si můžeme představit, a tím tyto jiné světy provází jako fantóm. Každý z těch odlišných a mnohonásobně se od sebe odklánějících světů, jež se dnes až kakofonicky dožadují naší pozornosti - ať už vědeckých nebo duchovních, virtuálních nebo psychedelických, sub-mikroskopických nebo super-kosmologických – je pronásledován živoucí Zemí. Každý z nich je nějakým způsobem provázen vzdáleným tíhnutím všech našich myšlenek k tomu ohromnému a tajemnému obzoru, jenž jako první tyto myšlenky přilákal. Samozřejmě, že mnozí z našich profesorů, duchovních i vědců nepreferují konfrontaci s takovými vágními projevy, jež na samém okraji našeho vědomí hrozí rozvrátit všechny naše jistoty. Přesto i ti nejvíc sebejistí vědci se musí někdy pozdě v noci přistihnout, že jsou překvapeni - na pochybách: jak jsme mohli nashromážit takové úžasné náhledy do skrytých struktur vesmíru, když ten nejočividnější a nejvíce zjevný svět, který nás materiálně obklopuje, je zdá se rdoušen a vyvracen, jeho rovnováha rozkolísána a jeho rozličná zvířata a rostliny upadají v zapomnění jako výsledek naší vlastní lidské zapomnětlivosti? Lze skutečně důvěřovat našim zdánlivě brilantním objevům oněch neviditelných prapříčin, jež hýbou našim kosmem, když náš vlastní lokální vesmír se v důsledku naší kolektivní nevšímavosti všude kolem nás zdá rozpadat? Není možné, že jsme na něco zapoměli, že nějaký rozhodující prvek naší inteligence byl

přehlédnut nebo někam založen? Není tomu vsutku tak, že všechno, co si myslíme, že víme o jiných světech (super-malých i super-obrovských, technologických i filosofických) bylo zkresleno naším odmítáním uznat naši naprostou zapuštěnost v *tomto* světě – odmítáním přiznat si a přijmout odpovědnost za naprostou vpletenost nejen našich těl, ale i našich *myslí* (našich rafinovaných intelektů) do tohoto mysteriozního mřížoví vzájemně provázaných životů a živoucích prvků, které nazýváme Zemí?

Etika a odlišnost

Je zřejmé, že fragmentace a ztráta koherence, kterou každý z nás zakouší ve svém vlastním individuálním životě, má za následek hluboké rozrušení uvnitř širšího společenství. Při absenci společného nebo široce sdíleného světa ony základní etické instinkty - včetně základního respektu vůči ostatním, vzájemné zdrženlivosti i družnosti, které udržují pohromadě komunitu – stále víc ztrácejí svou váhu a etika se postupně, jak se zdá, začíná vsutku stávat převážně záležitostí libovůle. Jestliže každý z nás vynakládá tolik energie a času, aby se zabýval světy, jež s námi naši sousedé a někdy dokonce ani členové naší vlastní rodiny nesdílejí, jestliže svou pozornost neustále zaměřujeme na dimenze skryté nad, za, nebo pod tímto společně sdíleným světem, který nám zpřístupňují naše smysly, pak by nás nemělo překvapovat, že onen *společně sdílený* smysl, stejně jako každý jasný instinkt pro obecné dobro, jsou dnes tak zbídačeny.

A přesto etický kompas - cit pro to, co je správné (nebo aspoň slušné) a snad ještě víc pro to, co správné *není* - je zvláště důležitý v době jako je tato, kdy náš technologický způsob zkoumání těchto jiných dimenzí poskytuje jedincům daleko větší moc manipulovat se zkušeností, narušovat životy jiných a jejich soukromí, způsobovat ve velkém měřítku teror a dokonce vyhlazovat veškeré aspekty reality. A přece, jak je taková opravdová etická senzibilita vštěpována a povzbuzována? Jak se takový etický smysl, nebo jednoduše řečeno dobré srdce, rodí? Skutečná morálka není primárně souborem abstraktních principů; není to v první řadě soubor „pravidel“ (nebo „příkázání“), kterým se učíme nazpaměť, abychom je pak v příslušných situacích mohli použít. Etika je nejprve a především pocit v kostech, vědomí, že je něco špatně, když pozorujeme souseda, jak kope do svého psa, že je cosi chybného, když zrychlíme krok, abych se vyhnuli cizímu člověku, jenž zakopl a upadl, zatímco mu z roztržených nákupních tašek padají ven hrušky, hlávky zelí a rozbitá láhev olivového oleje se rozlévá po chodníku. Odkud se tedy bere ten popud zastavit se a pomoci? Nutkání zasáhnout, když puberťáci rozšlapávají mravence, nebo se jednoduše zdržet a nevyužívat cizí neštěstí ve vlastní prospěch? Odkud tyto impulsy přicházejí?

Zdá se být nepravděpodobné, že by se tomuto etickému impulsu dalo jednoduše naučit z knihy, dokonce i kdyby to byla kniha tak hluboce poučná jako je Tóra nebo Korán. Ještě méně se mu můžeme učit z obrazovky počítače. Zatímco tato média v rozmanitých ohledech umí pohotově zaměstnat naši zkoumající mysl, nejsou schopna zaujmout veškeré naše poznávající tělo (to oduševnělé, inteligentní stvoření s jeho svalnatými údy, orgány a kůží) v celé jeho tělesnosti, ve vzájemném setkávání se tváří v tvář. Etika má své reálné těžiště v mase a krvi světa našich tělesných jednání a setkávání.

Zde, v tomto neredukovatelně mnohoznačném a nejistém světě, v němž žijeme se *všemi* našimi bytostmi – s našimi rukama a nohama, s našimi tvářemi, stejně jako s našimi mozky - jsme nejzranitelnější, nejvíce pohnuti dobrotou ostatních, nebo nejvíc dotčeni jejich opomíjením a znevažováním. Zde v tomto smrtelném světě jsme nejcitlivější vůči násilí.

Samozřejmě, že se můžeme snažit být v zásadě zodpovědní, když se zabýváme těmi jinými, méně hmatatelnými říšemi – když se například brouzdáme internetem nebo když odpovídáme na horu emailů se jistě můžeme snažit respektovat elektronické perspektivy, které jsou od těch našich odlišné, nebo se vyvarovat toho, abychom porušili integritu a soukromí ostatních účastníků elektronické komunikace. Podobně se můžeme pokusit být etičtí v našich experimentálních výzkumech genových sekvencí nebo v našich laboratorních experimentech s nanotechnologiemi či v elektronickém prozkoumávání jiných planet. Přesto, jestliže se v našem každodenním životě nesnažíme s věcmi a bytostmi, které nás bezprostředně obklopují, vhodně jednat v interakcích tváří v tvář v reálném měřítku, v němž žijeme - a jestliže se nepotýkáme s nesnázemi dvojznačností ve vzájemných vztazích s jinými osobami a jinými bytostmi, aniž bychom jim přitom působili násilí, pak nemáme důvod věřit, že tato naše více abstraktní, virtuální jednání, že tato naše angažmá jsou skutečně nefalšovaně etická nebo dobrosrdečná. Protože jen v tomto tělesném, pozemském světě jsme plně zranitelní důsledky svých rozhodnutí a činů.

V oněch méně tělesných (ať už náboženských, vědeckých, či technologických) dimenzích se můžeme dostávat do interakcí s určitými ideálními entitami, jež byly bohatě předvídaný našimi náboženskými tradicemi, nebo s různými dočasnými bytostmi, s jejichž hypotézami přišli naši kolegové vědci, nebo s virtuálními tvory, vynalezenými a naprogramovanými pro naši vlastní zábavu. V takovýchto abstraktních, transcendentních a virtuálních světech se jinými slovy obecně setkáváme s fenoménem, který může nebo nemusí být naším vlastním výtvořem – nacházíme se tam v interakci s rozmanitými artefakty a projekcemi našeho vlastního, imaginací oplývajícího druhu. Ale v tom více bezprostředním, hmatatelném světě, jež nám zpřístupňují naše tělesné smysly, potkáváme nejen lidská stvoření, ale i další *kreativní* bytosti - osoby tak nevyzpytatelné jako jsme my sami a další na zemi zrozené entity, jejichž pocity a zkušenosti jsou pro nás ještě *více* nezbadatelné a mysteriozní. Pouze zde v tomto pozemském světě naší tělesné účasti přicházíme nepřetržitě do kontaktu s bytostmi (lidmi, jeleny, pavouky i jestřáby), o nichž si můžeme být jistí, že nejsou primárně našimi vlastními výtvoři, ale, že jsou opravdu *odlišné* – že jsou to vskutku jiná já, jiná centra zkušeností, hojně se od nás odlišující.

Dokonce i když se setkáváme s jiným člověkem přes internet (po telefonu nebo prostřednictvím jakékoli jiného technologického média), jde jen o přefiltrovanou a zploštělou stopu této jiné osoby, zprostředkovanou elektronickými obvody a satelitní technologií, o virtuální přítomnost, s níž jsme v interakci pouze tak, že tento fantóm nevědomě vyplňujeme našimi vlastními bezděčnými projekcemi a předpoklady, podle toho, jak se nám tento náš účastník rozmluvy v danou chvíli jeví, jaký druh věcí dělá, zatímco pro nás na klávesnici vyťukává zprávy, nebo s námi hovoří po telefonu, s ohledem na to, co se kolem něj děje či neděje, jakou má náladu, atd. Kdykoliv komunikujeme s ostatními osobami skrze elektronická a digitální média, jde

nevyhnutelně o poněkud abstraktní vztah, kdy je obtížné rozlišit, zda nejsme v interakci spíše s našimi vlastními projekcemi, než se skutečností druhé bytosti. Když však potkám jinou osobu *v těle* – kdy jsme oba ponořeni do stejného kontextu nebo *místa*, dýcháme stejný vzduch a jsme obklopeni stejnými strukturami, barvami a zvuky -, pak nemohu tak snadno sama sebe skrýt před zjevnou odlišností druhé osoby. Předpoklady a dokonce i projekce stále nevyhnutelně vstupují do hry, přesto v tomto případě jsou daleko více omezeny viditelnou, slyšitelnou i hmatatelnou přítomností toho jiného dýchajícího těla: řadou subtilních výrazů tváře, gestikulací a tichých posunků, jež nelze zprostředkovat žádným technologickým médiem – těmi nespočetnými jemnými narážkami, jimiž si dýchající těla, která jsou si nablízku, navzájem jedno druhému sdělují své pocity a nálady, za horizontem našeho vědomého vědomí.

Takže ve smyslovém světě jsme nejnázve konfrontováni s tím, co je nefalšovaně *a nepochybně* jiné než jsme my sami. Jen v tomto smyslovém terénu se neustále nacházíme ve vztazích s jinými aktivními činiteli, jež zřetelně nejsou naším vlastním výtvozem, se světem, jehož živelné rysy jsme, a v tom si můžeme být jistí, nevynalezli. Jenom zde poznáváme, že jsme v kontaktu s tím, co nás skutečně přesahuje. A proto právě tady, v tomto pozemském světě, mají etické otázky své primární těžiště. Právě zde, ponejprv a především, je etické jednání *reálnou záležitostí*.

A tak právě zde, v tomto smyslovém světě, se v každém z nás poprvé rodí etická citlivost. Semínka soucitu jsou zasévána do hmatatelného pole našich dětských setkání s jinými vnímajícími a cítícími těly, do té bohatě mnohoznačné půdy, kde se postupně učíme - skrze své radosti i bolestivá zranění, skrze hněv i slzy ostatních - poskytovat těmto jiným tělům prostor; a tak v jejich zvucích, gestech i výrazech postupně rozpoznáváme řadu pocitů, které jsou našim vlastním tělům podivně blízké a pozvolna začínáme pociťovat spontánní tělesnou empatii s ostatními bytostmi i s naším společně obývaným světem. Je to právě tato záhy pociťovaná úroveň solidarity s jinými tvory a s tělesnou Zemí, která poskytuje semena i nezbytnou půdu pro jakékoliv zralejší vědomí etiky; je to tato neverbální tělesná schopnost *pociťovat něco z toho, co cítí jiní*, která může později, za správných okolností, vyrůst a vykvést v soucitný život.

Spontánní tělesná sounáležitost dítěte s ostatními je nevyhnutelně dočasná, je to jemný fenomén, vrstva zkušenosti, jež se objeví jedině tehdy, pokud se dítě svobodně, celým svým tělesným a vnímavým organismem zapojuje do živoucího světa, který ho bezprostředně obklopuje. Tato neporušená empatická rovina zkušenosti se může vynořit pouze tehdy, když je dítěti umožněno svobodně, svým vlastním tempem prozkoumávat tento terén vůní, tvarů a textur, obývaný jinými smyslovými a vnímajícími formami (stromy a hmyzem, deštěm a domy) a tak postupně objevovat, jak souzní s ostatními hmatatelnými jsoucnými,⁴ které ho obklopují. Tato zkušenost se může zrodit jen tehdy, pokud dítě není od takových spontánních smyslových průzkumů odváděno, není-li nuceno se příliš brzy zabývat těmi daleko více abstraktními a netělesnými dimenzemi, které ho vábí skrze obrazovku televize nebo počítače.

⁴ V anglickém originále „presences“ (přítomnosti).

Ke kolika násilím došlo ve druhé polovině dvacátého století v důsledku toho, že jsme naše děti ponechávali před televizí! Kolik představitosti bylo potlačeno, kolik smyslové zvědavosti a vzájemné tělesné spřízněnosti se nevyvinulo, proto, že televizní obrazovka se svými sugestivními lákadly, jednoduše nahradila hmatatelnou přítomnost jiné osoby, připravené nás doprovázet při dobrodružném objevování našich tajemných míst? Stejně tak monitor počítače od nás vyžaduje znehybnění pohledu a postavení našich ostatních smyslů spolu s našimi svaly mimo hru; omezuje smyslovou vnímavost dítěte, zapojuje z ní pouze úzký výřez a tím dítě vyzývá, aby se odloučilo od plně tělesného světa, který sdílí se žhnoucím sluncem a střemhlav se snášejícími ptáky. Měli bychom být tedy náležitě obezřetní vůči novým vzdělávacím iniciativám, které usilují o „umístění počítačů do každé třídy“. Měli bychom být hluboce skeptičtí vůči výzvám tzv. expertů, že je třeba uvést naše děti do „on-line“ světa, co nejrychleji to jen jde, což jim má zajistit připravenost a eventuální konkurenceschopnost v rámci nové „informační ekonomiky“. Samozřejmě na samotných počítačích ani na těch ohromujících sférách, které se před námi díky jejich podivuhodným schopnostem tak rychle otevírají, není nic špatného – **avšak jenom pokud si do těchto nových oblastí přineseme zároveň zvědavost i schopnost kontroly, kreativitu i etickou vnímavost, jež vyrůstají z našich plně tělesných setkání s ostatními bytostmi v houštině pozemské smyslovosti.** Jestliže však naše děti strčíme k počítači jakmile jsou schopné chodit, zkratujeme tím proces, jehož prostřednictvím by takovou tvořivost i zdrženlivost mohly získat.

Únik z materiálnosti

Poslední léta dvacátého století přinesla svědectví o rozšíření nové, srdcervoucí formy násilí mezi mladými lidmi ve Spojených státech. Ve všech koutech země roste počet teenagerů, kteří si sebou do školy přinášejí střelné zbraně a v průběhu tří let – od října 1997 do dubna 1999 – celkem sedm různých dětí střílelo na své spolužáky, přičemž zabilo devětadvacet lidí a téměř dvakrát tolik jich zranilo. Četné další děti v dalších společenstvích byly uvězněny nebo zadrženy pro podezření ze záměru vykonat podobný zločin. Kolektivně nejtraumatičtější z těchto událostí – z nichž každá se zdála zrcadlit dosud netušenou ohromnou sociální propast v rámci kultury jako celku – byl masakr na Littletonské střední škole v Coloradu 20. dubna 1999, kdy dva starší studenti – Eric Harris a Dylan Klebold - procházeli chodbami a jakoby nazdařbůh stříleli po celkem pětatřiceti studentech a jednom učiteli (třináct z nich zasáhli smrtelně) před tím, než své zbraně obrátili proti sobě. Zatímco společnost spolu s přeživšími, se potácela od šoku, přes otupělost až k pobouření, média se začala ihned zaměřovat na kolektivní zděšení ze samotných těchto dvou ještě nedospělých vrahů: časopis *Time* umístil žoviální tváře Klebolda a Harrise na hlavní stranu svého vydání z téhož týdne, a doprovodil je drsným titulkem, psaným velkými písmeny: „MONSTRA OD VEDLE“. Stejně tak i četné další deníky líčily tyto chlapce jako „netvory“; v posledních týdnech přišel časopis *Time* s jejich popisem jako „špatných semen“ a „rozených zabijáků“. Tato zjednodušená demonizace Harrise a Klebolda poskytla mnohým lidem přesný terč pro jejich vlastní pobouření a pomohla rovněž zajistit, že jen málokdo z nás by si připustil vlastní spoluvinu na tak bezstarostně provedeném násilí. Je totiž pravděpodobné, že Klebold a

Harris vůbec nebyli zmatená monstra, ale spíše vnímavá děcka, která se takto plně vyjádřila hrou, a tak pro všechny z nás zviditelnila rostoucí stín, který náleží celé naší kultuře.

Jak se dalo předvídat, mnozí z těch, jejichž děti byly při Littletonské přestřelce zabity nebo zraněny, se rozhodli obvinít rodiče Harrise a Klebolda; usilují o velký soudní proces s těmito dvěma páry, které se už tak potýkají se zármutkem a hanbou, jež jsou pro většinu lidí, kteří neztratilí své vlastní děti takovýmto potupným způsobem, nepředstavitelné. (Podle všech výpovědí od těch, kteří mladého Harise a Klebolda znali, včetně opakovaných tvrzení obou chlapců z videozáznamu, který byl pořízen těsně před tím, než začali své krvavé běsnění, byli jejich rodiče dobrými a starostlivými lidmi – i když trochu laxními v dohlížení na zábavu svých dětí.). Několik málo pozůstalých zaměřilo svůj hněv více konstruktivním způsobem a vytrvale se snaží přesvědčit zákonodárce, aby ustanovili přísnější a zevrubnější zákonné restriktce, co se týče vlastnění zbraní. Další lidé zareagovali na rozšíření vražd ve školách odsouzením všudypřítomnosti násilí v zábavním průmyslu, zejména pak toho zástupného mrzačení a vyvražďování v několika velice populárních videohráčích. Přesto zatímco takoví lidé rozzlobeně kritizují **obsah** interaktivních zábav a radovánek, které jsou dnes tak lehce dostupné na internetu, jen několik málo osob – jestli vůbec někdo - si povšimlo, že samotná **forma** tohoto nového digitálního vesmíru, pokud se jím neustále zabývají děti, které dosud plně neprocitly do divoké komplexnosti smyslového světa, v nich nevyhnutelně podporuje spíše bezstarostnou nevšímavost vůči tomuto poměrně jednotvárnému, obtížnému a skutečně smrtelnému světu, v němž ony uvíznou pokaždé, když jsou nuceny se od internetu odpojit – být, jak se říká offline.

Mladí Klebold a Harris – podobně jako další teenegeři (ve věku od jedenácti do sedmnácti let), kteří terorizovali střelbou ve svých školách ve státech Mississippi, Kentucky, Oregon a Arkansas – byli příslušníky první generace mladých, vychované online; první generace, která skutečně vyrostla v ustavičném a dlouhodobém styku s počítači. Většinu z těchto dětí rodiče i učitelé dychtivě povzbuzovali, aby se aktivně zapojily do této rychle se rozvíjející technologie – a to nejen kvůli přístupu k informacím, ale proto, aby se staly součástí pokračujícího vývoje elektronických světů. Mnozí takoví mladí lidé, kteří se dostávají do vzájemné interakce s jinými lidmi, aniž by přitom byli nuceni opakovaně snášet neobvyklost a zranitelnost takových setkání tváří v tvář, kteří aktivují svou zvědavost a cvičí své instinkty pro objevování a dobrodružství, aniž přitom musejí riskovat fyzickou bolest a strádání, si daleko více užívají vzrušující a působivý život online, než je ten, který prožívají v hmotném, tělesném světě - život, jenž je prost všech těch otravných pravidel i jejich nudných dohlížitelů. Tyto děti vidí všude kolem sebe, že dospělí i staří lidé svět bezprostřední zkušenosti očividně pokládají za bezcenný – znečišťují vzduch výfukovými plyny svých aut na dálnici, dělají holoseče na svazích kopců a divoká místa a mokřady vydláždují. Ve škole slyší, že rostoucí počet živočišných a rostlinných druhů je na pokraji vyhynutí v důsledku ničení jejich životních podmínek institucemi a korporacemi dospělých, podporovaných navíc vládou jejich země a že další druhy jsou vysoce váženými vědci inženýrským způsobem geneticky přetvářeny tak, aby lépe vyhovovaly lidským potřebám. Děti a teenegeři si jinými slovy nemohou nevšimnout, že společnost dospělých věnuje jen malou pozornost té odlišné

jinakosti a celistvosti pozemské reality. Stejně tak si nemohou nepovšimnout nespočetných projevů úcty, které ti samí dospělí projevují vůči množství zdánlivě hodnotnějších realit, které jasně překračují tento smyslový svět – ať už vůči náboženskému nebi či posmrtnému životu, skrytému za tímto viditelným životem, nebo vůči subatomární realitě, ukryté pod tímto zevnějškem, nebo vůči tomu čistě numerickému nebi (složenému buď z abstraktních rovnic nebo z ohromných sum peněz), které, jak se zdá, determinují mnohé z toho, co se v tomto zjevném světě odehrává. Americké děti jinými slovy nemohou jinak, než do sebe nasávat hluboké opovržení, které kultura jejich rodičů projevuje vůči tomuto tělesnému světu – ono přezírání a odmítání, které je zahrnuto v kolektivních předpokladech, diskurzu a činech všech těch, kdo jsou této společnosti „dobře přizpůsobeni“.

Taková kultura nabízí jen málo nebo vůbec nic pro to, aby vyvážila fascinaci mnoha dnešních dětí neomezeným interaktivním prostorem kybervesmíru. Je možné se pak divit tomu, že mnozí teenageři, kteří v dospívání strávili daleko více času interakcí s digitální obrazovkou než s hmatatelnými lidmi, začínají předpokládat, že kyberprostor je tou skutečnější a lepší říší a že tělesná, smyslová realita je sotva jen její ubohou náhradou nebo spíše klamem? Není tento předpoklad logickým důsledkem toho po věky trvajících znevažování pozemských smyslů jejich vlastní civilizací? (Konec konců i samotný Platón - který zahájil veškerou tu iniciativu západní filosofie - učil, že tento dvojznačný a proměnlivý svět, k němuž nám poskytují přístup naše smysly, je nanejvýš kopií té věčné, netělesné říše, skryté za hvězdami, a že naše duše nebo naše Já, je polapeno v pozemském těle jako ve vězení.) A jestliže některé děti dospěly k závěru, že toto jejich tušení je správné, a že tělesný svět sourozenců a školy je jen otravnou iluzí, nesledují jednoduše implicitní lekci své vlastní civilizace, která bez přestání dláždí živou zemi v zájmu technologického pokroku a technologického snu o nesmrtelnosti?

Je samozřejmě možné, že oni dva „vrazi“ z Littletonu byli opravdu „špatnými semeny“ – dvěma zhoubnými, zvrácenými „rozenými zabijáky“, kteří toužili způsobit co nejvíce bolesti a smrti, co nejvíce lidem z vlastní skupiny, jak jen mohli. Přesto se to zdá být nepravděpodobné, a to především díky zprávám, které pocházejí od lidí, kteří je znali. Je daleko pravděpodobnější, že tito chlapi ztratili jakýkoliv jasný smysl pro reálnou hmotnost a hloubku, skutečnou váhu, pozemskou přitažlivost a hmatatelnou skutečnost tohoto společně sdíleného materiálního světa, vzhledem k virtuálnímu vesmíru webových stránek, videoher i bohatě navržených virtuálních světů, v němž strávili tolik svého času. Je docela možné, že jejich snahou nebylo lidi zahubit, ale že se je spíše snažili osvobodit z klamu, že tento dost bolestný materiální svět školních úkolů, posměšků, rodinných hádek a domácích prací má nějakou smysluplnou realitu, nějakou závažnost.

Nejbližším přítelem Dylanu Kleboldovi a Ericu Harrisovi byl Brooks Brown – spolužák, který byl Kleboldovým nejlepším kamarádem po většinu jejich dětství a v poslední době trávil svůj čas také s Harrisem. Brown připouští, že Klebold a Harris měli sklony ke škodolibosti, že stejně jako mnozí náctiletí byli přitahováni k temným stínovým aspektům zkušenosti, a že opravdu pociťovali nelibost vůči fotbalovým fanouškům, kteří se jim často ve škole posmívali. Přesto, podle Brookse Browna: „To, co oba dělali, nemělo nic společného se zlostí nebo s nenávistí. Šlo o to, že, že žili v tu

danou chvíli jakoby byli uvnitř videohry.“⁵ Reportér, který dělal s Brooksem Brownem rozhovor, byl vyveden z konceptu jeho upřímnou neschopností chápat své přátele jako krvelačné zabijáky, a jeho zcela opačným pocitem, že během jejich divokého běsnění „pro ně maso a krev mrzačených a umírajících lidí nebyly reálné o nic víc než pixely na video-monitoru“ a proto neměli žádnou velkou potřebu brát jejich utrpení vážně.⁶ Přesto je perspektiva pohledu Brookse Browna velmi bystrá a je pravděpodobně daleko pronikavější a víc naladěna na zkušenost jeho přátel, než myriády analýz všech těch dospělých expertů, kteří se snažili analyzovat tuto událost a její příčiny.

Je podivuhodné, že ve stejný měsíc, kdy došlo k Littletonskému masakru, se v předměstských kinech napříč celými Spojenými státy začal promítat pozoruhodný nový film, který nesl název *Matrix*. Tento bohatě koncipovaný a odvážně zfilmovaný sci-fi thriller sleduje příběh počítačového hackera Nea (hraného Keanem Reevesem), jak postupně procítá do skutečnosti, že každodenní svět pohledů, zvuků a pachů, který on a všichni ostatní obývají, je složitou stavbou, pečlivě zkonstruovanou iluzí, z kalkulovanou proto, aby utišila myslí svých lidských obyvatel a uchránila je tak od tušení hrůzné reality jejich situace, že lidstvo bylo přemoženo a zotročeno ohromným strojem, který z nich ustavičně čerpá jejich životní tekutiny, čímž posiluje své rozličné tajné záměry. Pojem „matrix“ je název, který byl dán této vytvořené realitě, která kromě Nea a pestré skupiny jeho kamarádů odpadlíků drží ve svém područí každého.

„Matrix“ je latinské slovo pro „lůno;“ pochází z latinského slova „mater“ (což znamená „matka“) a je příbuzné se slovy „matter“ (látka) a „material“ (hmotný, materiální). Premisou filmu je, že materiální svět kolem nás – ta smyslová matrice, v níž se nacházíme ponořeni – není sama o sobě nic víc, než kolektivním klamem, veskrze virtuální realitou, která nás drží zotročeny a z níž se musíme osvobodit houževnatou mentální disciplínou a tím, že si pomocí počítačového pirátství otevřeme cestu za viditelný svět, do té skryté mašinérie, která drží tento svět na svém místě. Přes všechny své technologické okrasy je *Matrix* v tomto smyslu hluboce platónským filmem a jeho nezadržitelný úspěch mezi mladými lidmi naznačuje pozoruhodnou rozsáhlost této platónské víry v pravdivější realitu skrytou za smyslovým světem, na níž západní civilizace setrvala jakožto na svém utvářejícím leitmotivu až do současné doby, kdy ve věku kyberprostoru tato víra dospěla až k jakémusi druhu zbožštění.

Akční scéna, kterou film vrcholí, se odehrává v budově, která je hlavním stanem zlotřilých robotů, kteří na zapomětlivou lidskou rasu nastražili tento iluzorní svět. Neo a jeho partnerka Trinity vstupují do této institucionální budovy skvěle oblečení v černých pláštích. Ukrývají pod nimi malý arsenál střelných zbraní a výbušnin, které brzy rozehrávají v umně choreograficky zinscenovaném představení palebné síly pomsty – během něž vyhlazují strážce a demolují mramorové zdi i pilíře haly. Při sledování tohoto filmu je obtížné si nepovšimnout podobnosti mezi tímto párem opláštěných hrdinů a mladým Harrisem a Kleboldem, kteří vstupují do své vlastní institucionální budovy,

⁵ Citováno in: Portrait of Deadly Bond. In: *Time magazine*, May 10, 1999, s. 32.

⁶ Citováno viz pozn 4. In: *Time magazine*, May 10, 1999, s. 32. To nejsou Brownova vlastní slova, ale reportérem vyličené Brownovo hledisko.

podobně ověšení střelnými zbraněmi a výbušninami, které ukrývají pod svými vlastními tmavými plášti, odhodlaní k vlastnímu Armagedonu. Tak jako dva hlavní hrdinové *Matrixu*, i Harris a Klebold vcházejí do budovy své střední školy připravení a dychtiví dát průchod svému hněvu vůči obecně akceptovanému každodennímu světu, který pokládají za silně utiskující a pateticky přečeňovaný a když pak spustí svůj masakr, pociťují, jak se zdá, zadostiučinění z násilného odhalení této absurdní reality jako klamu.

Časový souběh i podobnost těchto dvou událostí (jedné fiktivní a druhé skutečné), které se v naší kultuře zviditelnily přesně ve stejný moment, přičemž každá byla pečlivě plánovaná a připravovaná dlouho dopředu, by nás měly přimět k tomu, abychom se všichni zastavili a v těch, kteří označili Harrise a Klebolda za úchylné zrůdy, se pokusili vzbudit jiné myšlenky. Obě tyto události se zřetelně staly zásadními impulsy, které se rychle rozšířily pod povrchem kolektivní kultury. Podobně ve filmu *Matrix* - s jeho nesčetnými zbraněmi, ukrytými pod gotickými plášti, s jeho fascinací počítačem zprostředkovanými virtuálními realitami, s jeho tušením, že viditelný, hmatatelný svět je něco jako žert, i s jeho spravedlivým hněvem vůči nudným omezením tohoto všemi příliš spokojeně akceptovaného světa - vykrytalizoval duch doby první generace teenagerů, kteří vyrostli online.

Klebold a Harriss se tomuto duchu doby odevzdali až přespříliš. Pochyboval snad někdy některý z nich, že by nemuseli mít kuráž dovést svůj záměr až do konce? Je to pravděpodobné. Dylan Klebold si dokonce na večer *po* masakru, v němž se on a Harris nakonec sami zabili, domluvil schůzku.⁷ 21. dubna se měl spolu se dvěma přáteli jít podívat do kina na nový film, který nesl název *Matrix*.

Pití deště

Můžeme mít jen malou naději, že se nám podaří oživit kolektivní smysl pro etické jednání, pokud nezačneme uznávat a ctít zapomenutý primát tohoto jednoho světa, který je nám všem společný. Jak je zvláštní, že pouze svět, který je nám všem společný, je tím skutečným světem, jenž sdílíme s ostatními zvířaty a rostlinami – tou pozemskou dimenzí větru, vody a nebe, která se tetelí semeny a která je zahřívána sluncem. Proto se zdá nepravděpodobné, že najdeme místo pro trvalou etiku bez toho, že znovuobjevíme naši sounáležitost se všemi těmito jinými formami citění a vnímavosti, aniž si znovu vzpomeneme na vlašťovky a meandrující řeky.

Jsme pochopitelně fascinováni bohatým příslibem našich technologií a oslnění novými zážitkovými říšemi, které před námi otevřel genius elektronické a digitální revoluce. Avšak naše okouzlení vlastními výtvoři neustále rozkládá naše společenství i nás samotné; svým nekritickým připoutáváním se k technologiím riskujeme, že zastíníme tu jednu říši, která *jediná* může být pro nás průvodcem ve všech našich technologických záměrech. Vskutku pouze jedna říše je dostatečně hrubá i nevyčerpatelně komplexní, aby nás mohla učit užívání i zneužívání našich vlastních výtvorů.

⁷ Pam Belluck – Jodi Wilgoren, 'Shattered Lives: Columbine Killers' Past Hid Few Predictors of Tragedy. In: *The New York Times*, July 6, 1999.

Jen tím, že si znovu vzpomeneme na smyslovou zemi, že si znovu připomeneme náš vztah k tělesné půdě, kterou sdílíme s jinými zvířaty a rostlinami, a znovu objevíme toto místo, můžeme mít šanci sjednotit ty mnohonásobné a rozmanité světy, které dnes mezi sebou soutěží o naši pozornost. Jen tím, že zde opět zakořeníme a znovuobjevíme věčně mladou solidaritu s dýchajícím světem – pocíťováním srsti na svém těle, pitím deště, a bedlivým nasloucháním větru, jak víří ulicemi města –, jen tak můžeme mít šanci, že se naučíme balancovat a navigovat mezi těmi mnohačetnými světy, které se nyní na počátku nového milénia dožadují naší pozornosti.

Řečeno parafrází slov Paula Eluarda ze začátku tohoto eseje: existuje mnoho a mnoho jiných světů, ale všechny jsou skryty v tomto světě. Proto opomíjet tento skromný, nedokonalý a nekonečně mysteriózní svět znamená lehkomyšlně ohrožovat i všechny ostatní.